

چرا اهل سنت نیستند؟

جلال جلالی زاده
نماینده مجلس ششم

مؤسسين نهضت و ادامه دهنده های راه آنها، برای اسلام، ایران، آزادی و دموکراسی تاکنون هزینه فراوان داده اند و اینکه بعد از ۶۰ سال توانسته به حرکت خود ادامه دهد، نشان دهنده خلوص و صداقت و پاکدستی اعضای این حزب است. تاکنون به نظر من هیچ حزبی مانند نهضت آزادی نتوانسته در دل این طوفان ها مقاومت کند. این افتخار و سربلندی برای اعضای حزب است. این حزب همیشه تلاش کرده از راه های مدنی و سیاسی مطالبات مردم را به گوش مسئولین برساند و هر کجا که مصلحت مردم بوده، بدون توجه به تخریب ها و تهمت ها در کنار مردم بوده است. اما یک سوالی که برای من مطرح است، این است که چرا تاکنون نهضت آزادی نتوانسته از اهل سنت استفاده کند؟ هر چند من می دانم نهضت آزادی نگاه مذهبی منجمد ندارد.

نیروها را به رسمیت بشناسیم

سعید برزین
پژوهشگر تاریخ

من در این سالگرد به چند علت می خواهم به علت زحمتی که دوستان در این شصت، هفتاد سال کشیدند تشکر کنم: ۱- تاکید این جریان سیاسی بر میانه روی سیاسی، چیزی که در حوزه سیاست ایران نادر است. ۲- تاکید بر آزادی. ۳- سعی و کوشش برای تفسیر جدید از مذهب. ۴- فعالیت گروهی و سازمانی که انجام شده است در حالی که ما ایرانی ها در کار گروهی ضعیف هستیم. «البته نمی گویم نهضت آزادی اشکالات نداشته و راه آینده را صدرصد می داند، راه طولانی و سختی در پیش است و هیچ تضمینی هم برای موفقیت وجود ندارد اما درباره برنامه آینده نهضت، نکته فوق العاده مهم این است که بیاییم نیروهای دیگر را به رسمیت بشناسیم و بحث و گفت و گو را با جریان ها باز کنیم و به توده های عمومی توجه کنیم.

دعوت از روحانیون

محمد محمدی اردبیلی
فعال ملی - مذهبی

بعد از تشکیل نهضت ملی، جنگ الجزایر شروع شد و چند نفر از دانشجویانی که در فرانسه درس می خواندند، به ایران آمدند و در مسجد هدایت، مسئله جنگ الجزایر را مطرح کرده و کمک خواستند و همان زمان توسط افرادی مانند مرحوم طالقانی کمک جمع می شد. مسئله نهضت که شکل گرفت، یک مقداری از آن به نظرم تحت جریاناتی بود که در الجزایر رخ داد. در محاکماتی که در عشرت آباد انجام می گرفت، مرحوم طالقانی از ما می خواستند که به قم برویم و از آقایان روحانیون دعوت کنیم که وارد مبارزه شوند چون اگر وارد نشوند این شتری است که بالاخره در خانه آنها هم خواهد خوابید و نتیجه این بود که روحانیون هم به مبارزات قانونی پیوستند. من حرفم این است که روحانیون با دعوت آقای طالقانی به نهضت پیوستند اما امروز با این جامعه ای گرفتار هستیم که همه می بینیم و چنین فاصله ای اتفاق افتاده است.

تعریف نهضت از اصلاحات جامعه محور

محمدحسین بنی اسدی
عضو شورای مرکزی نهضت
آزادی ایران

صحبت بنده راجع به آینده نهضت و رویکرد نهضت نسبت به آینده است. آیا نهضت آزادی با رویکرد شصت و سه سال قبل می تواند به آینده خود نیز ادامه دهد و یا اینکه این رویکرد تفاوت هایی خواهد داشت؟ علت اینکه این رویکرد انتخاب شد این بود که بعد از انتخابات سال ۱۳۹۶، پس از انتخابات ۱۳۹۸ و ریاست جمهوری سال ۱۴۰۰ و انتخابات سال ۱۴۰۲ مجلس، در هر دوره با محدودیت های بیشتری مواجه شدیم که این روند را از سال های دهه ۹۰ پیش بینی کرده بودیم تا اینکه در سال ۱۴۰۲ به «خالص سازی» رسیدیم. بنابراین انتخابات از معنا تهی شد و

مشارکت مدنی داری در آن دیده نمی شود. از همین جهت رویکرد اصلاحات جامعه محور مطرح شد و اگر قبلاً تاکید بر انتخابات و اصلاحات حکومتی، بدون اینکه آن رویکرد کنار گذاشته شود، بود، از این به بعد تاکید بر اصلاحات جامعه محور است که هدف آن توانمند کردن جامعه مدنی و احزاب سیاسی و برنامه ریزی برای اینکه اگر قرار است در انتخابات شرکت شود با آمادگی کامل و ایجاد شرایط لازم برای انتخاباتی آزاد باشد. البته نهضت در تمام ۴۵ سال گذشته معتقد بوده است که انتخابات آزاد مساوی است با دموکراسی و مردم سالاری و آن راه رگر از برنامه های خود حذف نکرده است و اگر اصلاحات جامعه محور را مطرح می کند برای این است که بتوان به طور مؤثر در چنین فرایندی شرکت کرد و نمایندگان مردم بتوانند حاکم شوند. بنابراین هدف اصلاحات جامعه محور این است که توانمندی، هم در جامعه و هم در جامعه مدنی ایران برای اینکه توان حضور مؤثر در انتخابات داشته باشند و بتوانند بر شرایط حاکم بر انتخابات نیز مؤثر باشند را ایجاد کند. اما اصلاحات جامعه محور به چه معناست؟ یکی از اهداف این اصلاحات توانمند کردن احزاب سیاسی است؛ هدف محتوایی اش بسط آزادی ها به

دموکراسی است. ماهیت آن خشونت پر هیز است و بر اساس گفت و گو و مذاکره با تمامی گروه های ذی نفع یعنی هم با احزاب و نهادهای مدنی و هم جامعه و هم حکومت، در حالی که توانمندی کافی را برای گفت و گو و مذاکره معنی دار داشته باشد و البته التزام به قانون اساسی داشته باشد و با استفاده از ظرفیت های قانون اساسی فعالیت های اصلاحات جامعه محور را برنامه ریزی کنند. نهضت تعریفی از اصلاحات جامعه محور انجام داد بدین معنی که مجموعه کارها و فرایندهایی که هدف را افزایش توانمندی های هم جامعه و هم جامعه مدنی ایران، نهادهای مدنی و احزاب می داند و به طور مسالمت آمیز برای بسط آزادی و دموکراسی و با التزام به استفاده از ظرفیت های قانون اساسی، بدین ترتیب اصلاحات جامعه محوری مقاومت مدنی نیست، چرا که برخی بحث کردند که این موضوع با مقاومت مدنی چه ارتباطی دارد. این یک فرایند یا یک حرکت فرهنگی و اجتماعی هم نیست، چرا که با تعریف جامعه محور برخی فکر می کنند نهضت می خواهد کار فرهنگی انجام دهد. اما هدف نهضت در این اصلاحات توانمند کردن جامعه و جامعه مدنی است. آنچه در این تعریف مهم است، مستلزم چند شرط است: اول اینکه دانش و علم خودمان را برای توانبخشی به اهداف مشترک با دیگر احزاب افزایش دهیم و روش مشترکی برای رسیدن به مردم سالاری و بسط دموکراسی در ایران داشته باشیم. دوم اینکه باید امکانات لازم را داشته باشیم؛ نه تنها از نظر اقتصادی، بلکه از نظر نیروی انسانی و فکری نیز باید توانمند باشیم و همچنین توانایی کار جمعی را با حضور جمعی اخلاقی مدار داشته باشیم.

گزارش
احزابتاکید بر اسلام
و خاطره از سقوط امینیلطف الله میثمی
عضو شورای فعالان
ملی - مذهبی

سال ۴۲ مهندس بازرگان و دکتر سبحانی زندان قزل قلعه بودند و من هم با دو چرخه کارهای دادگاه را انجام می دادم و به ملاقات شان می رفتم. آنجا بین دو دژ قلعه آمدند که مهندس سالور هم بودند. یک نفر به مهندس سالور گفته بود که اعلی حضرت به سران نهضت پیام دادند که اگر شما هیچ اسمی از شاه، مصدق و نفت نبرید، می توانید فعالیت کنید. مهندس بازرگان مدتی صبر کردند و گفتند پس از اسلام چه می ماند؟ این یعنی اینکه حتی موضوع نفت را هم در اسلام می دیدند.

پس از اینکه نهضت تشکیل شد، دیدیم تراکت هایی در دانشگاه توسط مرحوم سعید محسن توزیع می شد. من اورا دیدم و گفتم آقا سعید اینها چیست؟ گفت که قرار است مهندس بازرگان و دوستان سازمان جدیدی تشکیل دهند و من چون به صداقت مهندس بازرگان اعتقاد دارم، اینها را توزیع می کنم. در صفوف سران جبهه ملی تزی جدیدی مطرح شد که جبهه به صورت یک حزب شود، اما این بحث هم بود که اگر یک عده خیانت کردند و کل حزب نابود شد چه می شود ولی اگر جبهه باشد، هر کدام ضربه خوردند دیگری فعال می شود. نهضت با این جریان مخالف بود، می گفتند روی رهبری مصدق و نفت نباید به آن صورت تکیه کرد. به هر حال این جریانی که به یک حزب واحد معتقد بود، بر کارهای جبهه ملی غالب شد و تلاش داشت که جریانی ۱۴ آذر سال ۴۰ را در بحث سقوط امینی با تعطیلی مدارس و دانشگاه ها پیگیری کند اما نهضت آزادی تلاش داشت که این مسئله به عقب بیفتد که در نهایت به بهمن ۴۰ منتقل شد. بنی صدر در خاطرات خود می گوید که «عباس شیبانی شب اول بهمن به من زنگ زد که دکتر جعفر بهبهانی آمده دکتر سبحانی را دیده و گفته شما هم از اول بهمن حمایت کنید.» آقای شیبانی سریع می رود به بنی صدر زنگ می زند و می گوید فردا را لغو کن و متاسفانه ساواک تلفن خانه بنی صدر را قطع می کند که ادامه پیدا نکند. ما متوجه شدیم که بهبهانی به سبحانی گفته که اعلی حضرت به آنها گفته که اگر امینی ساقط شود، من به شما آزادی می دهم.

به عنوان نخست وزیر تنها ۹ ماه دوام داشت و پس از آن، نهضت آزادی آرام آرام از صحنه مدیریت کشور کنار گذاشته شد. حالا ۶۳ سال از روزی که نهضت آزادی در عرصه سیاست ایران فعالیت رسمی خود را آغاز کرده می گذرد اما آنها به رغم سپید شدن سوی بسیاری از چهره های اصلی خود، همچنان امیدوار به آینده در داخل ایران فعالیت سیاسی می کنند و امیدوار به اصلاح امور هستند. به مناسبت شصت و سومین سالگرد تاسیس نهضت آزادی ایران، مراسمی در کلاب هاوس با عنوان «نهضت ادامه دارد» با حضور جمعی از شخصیت های سیاسی و اجتماعی برگزار شد. آنچه در زیر می خوانید گزیده ای از مهم ترین مباحث مطرح شده توسط سخنرانان این برنامه است.

عکس: مطالعات تاریخ معاصر ایران

جایگاه نهضت آزادی در تاریخ سیاسی تشکلهای اسلامی منطقه

محسن آرمن
تحلیلگر سیاسی
و پژوهشگر دینی

برای ارزیابی یک نهاد سیاسی باید بیش از مواضع و فعالیت های مختلف آن در قبال مسائل گوناگون و در فراز و نشیب تحولات در نگاه کلان، نقش و تأثیر این نهاد را در تاریخ سیاسی کشور و جامعه بررسی کرد. در این بین به چند نکته که در تاریخ فعالیت حزبی ایران، نهضت آزادی را از دیگر احزاب متمایز می کند، اشاره

کنم. طبعاً عرایض بنده در حد یک ایده و صرفاً براساس مطالعات شخصی درباره تاریخ معاصر ایران و کشورهای خاورمیانه و شبه قاره است اما می تواند موضوع یک پژوهش در حوزه تاریخ سیاسی بشود. در سال های میانی قرن گذشته یعنی از دهه ۲۰ تا دهه ۶۰ شاهد پدیده سیاسی نوظهوری در کشورهای منطقه هستیم و آن شکل گیری احزاب اسلامی است. از زمان بیداری مسلمانان از اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم ما شاهد تحرک و پویایی سیاسی در جوامع مسلمان هستیم اما اولین احزابی که در این جوامع شکل گرفته اند احزاب ناسیونالیست بودند و بعد از چند دهه احزاب مارکسیستی هم در این جوامع شکل گرفتند. اساساً حزب در کشورهای عربی و مسلمان در این دوران با الهام از جوامع اروپایی شکل گرفته بود و بستر و زمینه اجتماعی در این کشورها که به پیدایش احزاب انجامید، ضعف

دولت عثمانی و رشد گرایش های ناسیونالیستی و استقلال طلبانه بود. به استثنای مسیحیان احزاب ناسیونالیستی در کشورهای عربی در ابتدا مشی سکولار و به قول عربها «علمانی» داشت اما با اسلام معارض هایی نداشتند و اسلام را دینی - عربی می دانستند و از این حیث باور به اسلام را مغایر با هویت ناسیونالیستی عربی خودشان نمی دانستند. مثلاً ما در مصر شاهد شکل گیری حزب وطنیه و حزب وفد که هر دو ناسیونالیست و سکولار هستند، بوده ایم که توسط شخصیت های پایه ریزی شده که عمدتاً مسلمان هستند. مانند سعد زغلول که از شاگردان سید جمال بود و حزب وفد را تاسیس کرد. از ربع دوم قرن بیستم در کشورهای مسلمان البته غیر از ایران یعنی عراق، مصر، سوریه، فلسطین و لبنان و حتی شبه قاره هم زمان با سقوط دولت عثمانی در سال ۱۹۲۲، شاهد پیدایش احزاب مسلمان هستیم. سقوط دولت